

בריתנו וצדקה

המכון להוצאת כתבי ומאמרי מורינו הגאון רבי יצחק ברנד שליט"א

מהותו של שביעי של פסח, ותהליכי גאולה בדורינו

מהות שביעי של פסח • טעם דקריעת ים סוף • מהו יציאת מצרים? ביטול השיעבוד, או יציאה בפועל • הנהגת הקב"ה להצריך רשות מפרעה • פרעה לא יכול לבטל את הגאולה • גאולה מצרות ולא מגלות, גם נקרא גאולה • חיוב קיום התורה • ג' שבועות • סוף זמן השבועות • ביטול הגלות בזמננו • הקמת המדינה ע"י חילונים, וההתנגדות של גדולי ישראל • ביטול ההוראת שעה • "חדש אסור מן התורה" • הכוונה נגד עוקרי הדת, ולא בשביל לעקור מצוות • התנגדות למצוות שנתאפשר קיומם, הוא סתירה לכל מושג של גאולה • ההקדמה לכל התורה • המסקנה

ובזה מובן שגם בשביעי של פסח יש חיוב לאכול מצה נהיינו אכילת מצוה קיומית, ולא חיובית]. אולם עדיין לא מוסבר למה יש בזה יום טוב.

ונראה ע"פ הפסוק הבא (ש, ט): שְׁשֵׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לֵה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה. לשון לא תעשה מלאכה, בלי להזכיר "כל מלאכת עבודה לא תעשו" כרגיל בשאר יו"ט, אלא כלשון הפסוק בשבת (ויקרא כג, ג) כֹּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ, ובלי להזכיר שמלאכת אוכל נפש מותר, מראה שיש לזה דמיון לשבת. אף שלמעשה מותר בכל המלאכות שמותרות בשאר יו"ט, כמפורש בתורה (שמות יב, טו) וּבֵיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כֹּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם אֶךְ אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם, וא"כ למה התורה כתבה בלשון זה שנראה כאילו זה שבת.

אלא נראה שכאן התורה רוצה לבאר שסיבת שביעי של פסח שהוא יו"ט, משום שזה יום השביעי של יציאת מצרים. ודומיא דשבת שהיא יום השביעי של מעשה בראשית ונאסר במלאכה. ואומנם אינו נאסר כמו שבת, אבל שורש איסור מלאכה הוא דומה לשבת.

ובן משמעות לשון הפסוק ע"פ הפשט שְׁשֵׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לֵה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה. ועיי רש"י מה שפירש את הפסוק ע"פ דרש, כי הרי שבעת ימים אוכלים מצוות, אבל לא יישב הפסוק ע"פ פשט.

אלא נראה ביאור הפסוק ע"פ פשט, שהתורה רצתה לדמות שביעי של פסח לשבת, שנאמר בו (שמות כ, ט) שְׁשֵׁת יָמִים

מהות שביעי של פסח

צריך לעיין מה מהות וסיבת שביעי של פסח.

רגילים לומר משום שהיה אז קריעת ים סוף, וזה ע"פ מה שתיקנו בחז"ל קריאת התורה של קריעת ים סוף.

אולם בתורה לא כתוב בשום מקום שזה הסיבה של שביעי של פסח. וגם אין לנו שום מצוה שמקיימים זכר לקריעת ים סוף, אלא רק זכר ליציאת מצרים שהיה ביום הראשון של פסח, כגון פסח מצה מרור, ומצוות בכורות, וכן הוזכר הרבה פעמים בתורה זכר ליציאת מצרים. וזה היה ביום הראשון של פסח, כי ביום השביעי היה כבר אחרי יציאת מצרים.

הנה כתוב בתורה (דברים טו, ג-א): וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לֵה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: (א) לא תאכל עָלָיו חֶמֶץ שְׁבַע יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצֹּת לָחֶם עֲנִי כִּי בַחֲפוּזוֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ.

לשון הפסוק מראה, שאכילת מצה שבעה ימים, וכן איסור אכילת חמץ, הוא בגלל שביום הראשון אוכלים פסח. היינו שהעיקר הוא פסח, וצריך בגללו לאכול שבעת ימים מצה, וכן איסור אכילת חמץ. והיינו שהיציאת מצרים הוא כל כך גדול שמחייב שבעה ימים אכילת מצה וכן איסור אכילת חמץ. וכל זה כדי שבכל יום מכל ימות השנה יזכרו יציאת מצרים.

במדבר (כמ, יו): וּבַיּוֹם הַבְּכוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה קְדוֹשָׁה לַיהוָה בְּשִׁבְעַתֵיכֶם מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ.

וא"כ כמו בענין שבועות עיקרו משום שתי הלחם, וחז"ל הוסיפו משום קבלת התורה, כן יום שביעי של פסח עיקרו משום שזה יום השביעי של יציאת מצרים, וחז"ל הוסיפו משום קריעת ים סוף. אבל אין שום מצווה נוספת שעושים משום קריעת ים סוף.

הניסים בשינוי טבע, לדעת שהקב"ה עשה זה

יש חשיבות בהזכרת הניסים בשינוי טבע שהם נסים גלויים, כדי לדעת, שהקב"ה הוא זה שהוציאנו ממצרים, ולא כח אחר, ושהוא שולט בכל הבריאה כמבואר בשו"ע ה' תפילין (סי' כה סעיף ה): יכוין בהנחתם שצונו הקדוש ברוך הוא להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו.

אולם הקב"ה לא התחייב לעשות נסים גלויים בכל דור, כי יכול גם להנהיג העולם בנסים נסתרים, כמבואר ברמב"ן (שמות יג, יט): מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריחנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז, א, ועליו ג). ויתפרסמו הניסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג עד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

ונלמד מזה שהגאולה המכונה "גאולה העתידה" נשאנתו כבר באמצע התהליך, אין צורך בניסים גלויים בשינוי הטבע, אלא יכול להיות גם בניסים נסתרים. ומה שגאולה זו יותר גדולה מגאולת מצרים, משום שבמצרים היה יציאה רק ממצרים, ובגאולה זו יש יציאה מכל הארצות. כמבואר בירמיהו (כג, י-ט) לְכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְיָ וְלֹא יֵאמְרוּ עוֹד חִי יְיָ אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (כ) כִּי אִם חִי יְיָ אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צְפוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם וַיָּשֻׁבוּ עַל אֲדָמָתָם.

ועכ"פ עיקר הזכירה של המצוות שהם זכר ליציאת מצרים הם שהקב"ה הוציאנו ממצרים, וביטול השיעבוד

תַעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתְךָ: (י) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַיהוָה לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה. וכאן הדבר מורה, שאף שבששה ימים הראשונים הזכר ליציאת מצרים הוא ע"י אכילת מצות וביום השביעי נשאר ג"כ זכר זה, מ"מ ביום השביעי עיקר הזכר ליציאת מצרים הוא ע"י השביתה, כמו ששבת הוא זכר למעשה בראשית ע"י שביתה ממלאכה. ומה שאוכלים מצות ביום הזה הוא נטפל לגבי הזכר שבא ע"י איסור מלאכה. וממילא התורה הבדילה ששה ימים הראשונים מיום השביעי כדי לדעת שכאן עיקר זכר ליציאת מצרים הוא ע"י השביתה.

וכן בשבת, זכר למעשה בראשית הוא לא רק השביתה בשבת, אלא גם המלאכה בחול, שאנו מצווים להיות דומה להקב"ה במעשה בראשית לעבוד ששה ימים ולשבות ביום השביעי. וכמ"ש במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (שמות פרשת יתרו פק"כ פסוק ט): ששת ימים תעבד ר' אומר הרי זו גזירה אחרת שכשם שנצטוו ישראל על מצות עשה שלשבת כך נצטוו על המלאכה.

וא"כ יש לנו שני פעמים קדושת היום ביום השביעי: (א) שבת שהוא שביעי למעשה בראשית. (ב) שביעי של פסח שהוא שביעי ליציאת מצרים.

והם שני הדברים שהם יסוד של כל התורה כולה, כמ"ש באורחות חיים לרא"ש (יוס א א אות טו): לבטוח בה' בכל לבבך, ולהאמין בהשגחתו הפרטית. ובהזת תקיים בלבבך היחוד השלם, בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ, ועיניו על כל דרכי איש, ובוחן לב, וחוקר כליות. כי מי שאינו מאמין "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", אף ב"אנכי ה' אלהיך" אינו מאמין, ואין זה יחוד שלם. כי זה הוא סגולת ישראל על כל העמים, וזה יסוד כל התורה כולה.

טעם דקריעת ים סוף

אולם חז"ל הוסיפו שיש בזה גם ענין של קריעת ים סוף. וכמו לענין חג השבועות, שמפורש בתורה שסיבת חג שבועות הוא משום שמביאים שתי הלחם, ולא הוזכר בתורה שזה משום מתן תורה, אלא חז"ל הוסיפו שיש בזה גם ענין של מתן תורה.

כמ"ש בויקרא (כג, טו-טז): וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבֵּיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תְּמִימַת תְּהִינָה: (יז) עַד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה קְדוֹשָׁה לַיהוָה: (יח) מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תְּבִיאוּ לַחֵם תְּנוּפָה שְׁתֵּים שָׁנִי עֶשְׂרִים סֵלֹת תְּהִינָה חֶמֶץ תֹּאפִינָה בַּכּוּרִים לַיהוָה: (יט) וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כִּבְשִׁים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפָר בֶּן בְּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עִלָּה לַיהוָה וּמִנְחָתָם וְנִסְפֵיהֶם אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֻחַ לַיהוָה: (כ) וְעֲשִׂיתֶם שְׁעִיר עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת וּשְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה לְזִבְחַת שְׁלָמִים: (כא) וְהִנִּיחַ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי הַיהוָה עַל שְׁנֵי כִבְשִׁים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה: לַכֹּהֵן: (כב) וּקְרַאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם.

אולם בוודאי גם עצם היציאה הוא חלק של יציאת מצרים ועיקר אכילת מצה הוא שלא החמיץ הבצק, וזה היה ביום. וא"כ זכר ליציאת מצרים נתחלק, חלק לביטול השיעבוד היינו בלילה שפרעה אמר לצאת, וחלק היציאה בפועל.

וכך אמרו חז"ל בברכות (דף ט"ז ע"ב): אמר רבי אבא: הכל מודים, כשנגאלו ישראל ממצרים - לא נגאלו אלא בערב, שנאמר הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. וכשיצאו - לא יצאו אלא ביום, שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. על מה נחלקו - על שעת חפזון: רבי אלעזר בן עזריה סבר: מאי חפזון - חפזון דמצרים. ורבי עקיבא סבר: מאי חפזון - חפזון דישאל. תניא נמי הכי: הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה - וכי בלילה יצאו? והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר: ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה! אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב.

ועוד בברכות (דף ז' ע"ב): אמר רב: קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? - זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. רבי יהושע בן לוי אומר: תפלות באמצע תקנום. במאי קא מפלגי? אי בעית אימא קרא, אי בעית אימא סברא. אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר: גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא. ורבי יהושע בן לוי סבר: כיון דלא הויא אלא מצפרא, לא הויא גאולה מעלייתא.

הנה נשמע כאן שבין רבי יוחנן ובין רבי יהושע בן לוי ס"ל שמקצת גאולה היתה בלילה היינו הסכמת פרעה, וגאולה מעלייתא היתה בשעת היציאה בפועל, וברכת גאל ישראל בערבית מתייחסת בעיקר ליציאה בלילה שהיא רשות פרעה, וברכת גאל ישראל של שחרית מתייחס לגאולה של היום שהוא היציאה בפועל. וחולקים מה הדין כלפי חיוב לסמוך גאולה לתפילה, שרבי יוחנן ס"ל שמספיק קצת גאולה לחייב לסמוך לתפילה. וריב"ל ס"ל שרק גאולה מעלייתא נחשב כגאולה להצריך לסמוך לתפילה.

הנהגת הקב"ה להצריך רשות מפרעה

מכל הנהגת הקב"ה ביציאת מצרים רואים שלא היה הקב"ה מוביל הדרך שיצאו ממצרים בלי רשות פרעה, שהרי הקב"ה היה יכול להוציא בני ישראל ממצרים בלי רשות פרעה, אולם לא היה כך הנהגת הקב"ה, אלא רק ברשות פרעה. ואף שהיה ע"י עשר מכות ובעיקר מכת בכורות, אבל זה בגדר כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, וצריך עכ"פ רצון קלוש מסוג זה, אבל לא בלי רצון כלל.

פרעה לא יכול לבטל את הגאולה

אולם אחר שנתן רשות, כבר לא היה יכול לחזור, ואף שבאמת הוא חזר בו ורדף אחריהם, עד שקיבל מכות הרבה יותר בקריעת ים סוף כמבואר בהגדה, אולם לא היה צריך עוד רצון והסכמה של פרעה, אלא זה היה בכפיה

לפרעה, ועי"ז נשתעבדו להקב"ה. ואילו זכר הניסים הגלויים הם יחסית נטפלים לעצם היציאה ממצרים. ולכן המצוות בפועל של שביעי של פסח, עיקרו מצוות אכילת מצות רשות ואיסור אכילת חמץ ושבתה ממלאכה בתור יום שביעי של יציאת מצרים, ולא מצד עצמו, על כן אין מברכים שהחיינו, ואילו הזכרת הנסים של קריעת ים סוף בא בתור הזכרה, אבל לא מצווה בפועל.

אולם ביום ראשון של פסח שזה יום יציאת מצרים עצמו, הזכרת הנסים הם מחובת היום, וזה בכלל מצוות והגדת לבנדך והאריכות של הגדה של פסח.

ולכן מה שמחייב קבלת התורה, זה יציאת מצרים, ולא קריעת ים סוף. וכמו שנאמר (שמות כ, 3-2) אֲנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֶבְדִּים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי.

ונלמד מזה, שבגאולה "העתידה", החיוב לקבל עליו עול הגאולה, זה כבר מתחייב ביציאה מכל הארצות, ואינו כפוף לנסיים וגילויים נוספים, אדרבה, מי שעושה תנאי באיזה קיום מצווה שאינו עושה עד שהקב"ה יעשה נסים, עובר על לאו של לא תנסו את ה', כמבואר ברמב"ן (דברים ו, 10).

וזה עיקר הניסיון בדור האחרון, כמבואר בתהלים (נ"א, 1-2): היום אם בקלו תשמעו: (ב) אל תקשו לבבכם כמריבה כיום משה במדבר: (ט) אשר נסונוי אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי. [ועי"ע במאמר אליהו הנביא ומשיח - הגאולה תבוא היום אם בקולו תשמעו].

מהו יציאת מצרים? ביטול השיעבוד, או יציאה בפועל

בתורה מבואר שיש כאן שני הדברים (דברים טו, 6): שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאֲבִיב וְעִשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאֲבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה.

ופי' רש"י (סג) ממצרים לילה - והלא ביום יצאו, שנאמר (במדבר לג, 2) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו', אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר (שמות יג, 6) ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו'.

ומקורו בספרי (דברים פרשת לאה פסקא קמ): הוציאך אלהיך ממצרים לילה, וכי בלילה יצאו, והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר (במדבר לג, 2) ממחרת הפסח. אלא מלמד שנגאלו בלילה.

מלשון הספרי שהגאולה היתה בלילה, והביאור ברש"י משום שאז נתן פרעה רשות לצאת, רואים שעיקר היציאה היתה ביטול השיעבוד למצרים היינו לפרעה, וברגע שפרעה אמר לצאת נתבטל השיעבוד, וזה נקרא יציאה אף שבפועל עדיין לא יצאו. וזה כבר נקרא גאולה במקצת כמבואר בספרי.

וּפְיִי רִשְׁיִי (סז): אתחלתא דגאולה היא - ואף על גב דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא, אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו, אפילו הכי, כיון דשם גאולה עלה - קבעוה בשביעית. ומבואר ברש"י שיש גאולה מן הצרות, אבל לא גאולה מן הגלות.

אבל יכול להיות גם אחרי גאולה מן הגלות סוג גלות, כמו גלות יון, אבל זה לא סוג גאולה מן הגלות שמצריך רישיון מן הגויים, אלא ניתן ללחום נגד הגויים בלי רשות מהם, וכמו שעשו החשמונאים.

חיוב קיום התורה

כתוב בתורה (שמות כ, ב) שהקב"ה אמר אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. לא יהיה לך אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי. והכוונה שיציאת מצרים הוא הגאולה, וזה מכיון שהקב"ה עשה זה, שהוא הגואל, ממילא אתם מחויבים לקיים כל התורה שהקב"ה מצווה.

ואף שגם אחרי קבלת התורה היו הרבה נסיונות, ויסורים וחטאים ועוונות וישועות, במשך דור המדבר וגם אח"כ, והיו הרבה מלחמות במשך כל הדורות, בית ראשון ובית שני, אבל לא יכולים לומר שבאמת עדיין לא נגאלנו, וממילא אין אנו מחויבים לקיים כללות התורה, מכיון שעדיין אנו בגלות, שאין זה שלימות. כי זה לא טענה, כי הגאולה כבר היתה, היינו יציאת מצרים, וזה המחייב לקיים כל מה שהקב"ה אומר.

ומה שכן נחשב ביטול הגאולה, זה חורבן בית ראשון, וכן חורבן בית שני, וכמבואר בחז"ל, במדרש תנחומא (פרשת שופטים סימן י): ד"א וְהַשְׁלֵשִׁית יְיָתָר בָּהּ (זכריה יג, ט), שאין מתיישבין בארצם אלא בגאולה שלישית. גאולה ראשונה זו גאולת מצרים, שניה זו גאולת עזרא, שלישית אין לה הפסק.

וכן בילקוט שמעוני (זכריה רמז סקפא): ד"א וְהַשְׁלֵשִׁית יְיָתָר בָּהּ, אלו ישראל שאין מתישבים בארצם אלא בגאולה שלישית. גאולה ראשונה זו גאולת מצרים, גאולה שניה זו גאולת עזרא, גאולה שלישית אין לה הפסק (נסימן מק"ט).

אולם גלות לא מבטל חיוב קיום התורה.

וכמו שהשיב יחזקאל הנביא לשואלים, שטענו שאחרי החורבן אנו פטורים מקיום המצוות. כמ"ש בסנהדרין (דף ק"ע"ב): שמואל אמר: באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר להן: חזרו בתשובה. אמרו לו: עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום? אמר לו הקדוש ברוך הוא לנביא: לך אמור להן, אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם. והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב דוד עבדי נבוכדנצר עבדי. גלוי וידוע לפני מי

גמורה בלי רצון שלו, והסיבה לכך, כי כבר נתן פעם הסכמה ואין צורך לעוד הסכמה, ונתבטל גזירת גלות, ויציאת מצרים נגמר כבר ביום הראשון. וכל השאר לא נקרא עוד יציאת מצרים, שכבר יצאו, אלא זה ההמשך של הנהגת עם ישראל, שיש בה נסיונות ומלחמות והרפתקאות, ואין זה מבטל יציאת מצרים.

וכן בענין כיבוש ארץ ישראל נתחייבו תיכף כשיצאו ממצרים, אפילו לפני קריעת ים סוף, אולם הקב"ה ראה שעם ישראל לא מוכן למלחמה זו, על כן הסב עם ישראל לים סוף (כמבואר במילת פרשת בשלח). וכן היה אמור להיות כיבוש ארץ ישראל לפני מתן תורה (עי' צה צמז"א לו"ט ס"י קכה ס"ק 6), ונדחה מפני שעם ישראל לא היה מוכן לזה.

ובזה גם מובן למה לא נתנה תורה שום מצוה זכר לקריעת ים סוף, כי אילו היה עוד זכר לקריעת ים סוף, היינו יכולים להבין שאחר שפרעה רדף אחריהם כאילו נתבטל השיחרור והיציאה והגאולה ויש עוד הפעם שיחרור וגאולה חדשה, ולכן לא נתנה התורה מצווה חדשה, כי כבר היה יציאת מצרים ואין צורך עוד בהסכמה חדשה מפרעה. אלא קריעת ים סוף הוא מההנהגה הנמשכת של כלל ישראל, שיש נסיונות ומלחמות וישועות, שזה בכל משך הדורות.

ויכול להיות שאילו ח"ו עם ישראל לא היו יוצאים ממצרים אחרי שכבר ניתנה להם רשות, באמת כן היה נחשב ביטול הגאולה, כי עיקר המטרה היתה שיצאו. אבל כיון שעם ישראל כן יצאו ממצרים, מה שפרעה רדף אחריהם זה לא ביטול הגאולה, וכבר נתבטל גזירת הגלות, וממילא מבואר הסיבה שאין עוד מצוות נוספות לקריעת ים סוף.

וכן כל ימי השופטים ובית ראשון, לא היתה גזירת גלות, אף שהיה הרבה פעמים צרות ולחץ נורא מן הגויים, וכן היו כמה ממלכי יהודה וישראל רשעים. מ"מ אין כאן גזירת גלות, ואם היה אפשר להנצל מן הלוחצים היו עושים זה, ואי"צ רשות מן הלוחצים לצאת מהם, אלא לוחמים נגדם.

ואף שאחרי יציאת מצרים חסר עדיין קבלת התורה וכניסה לא"י, וזה עיקר מטרת יציאת מצרים, כמבואר הרבה פעמים בתורה. אולם זה לא ענין של הגאולה העיקרית, אלא זה מחיובי המצוות של עם ישראל, והיינו שהגאולה מחייב מצוות, וזה קבלת התורה וביאת ארץ ישראל.

גאולה מצרות ולא מגלות, גם נקרא גאולה

אולם לפעמים נראה גאולה גם אם זה לא גאולה עיקרית, וכמו שכתב רש"י במגילה (דף פ"ע"ב) בענין ברכת גואל ישראל בשמונה עשרה, דאיתא בגמ' (סז): מה ראו לומר גאולה בשביעית? - אמר רבא: מתוך שעתידין ליגאל בשביעית, לפיכך קבעוה בשביעית. והאמר מר: בששית - קולות, בשביעית - מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא. - מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא.

ועכ"פ אחרי שעלה עזרא בוודאי היו מותרים לעשות מלחמה, רק למעשה לא עשו כי לא היו מספיק אנשים שעלו, אולם בכל זאת היה להם נשק להתגונן כמבואר בנחמיה (ה' י - יג) [1], ורק בימי החשמונאים עשו מלחמה ממש, וזה בלי רשות של היוונים, וזה מה שאמר ריש לקיש שהיו צריכים ללכת כחומה בימי עזרא, היינו לכבוש ארץ ישראל בכח, אולם לא עשו כי לא היו מספיק יהודים שם, עד שנאלצו לעשות זה ע"י הגזירות הנוראות בימי היוונים והחשמונאים לקחו השלטון מידי היוונים.

ביטול הגלות בזמננו

הסכמת האומות היא פקידה

הנה בדורינו כבר היה כמה פעמים פקידה, אחד בו' אייר תר"פ ע"י הסכם סן-רמו, שהיהודים יכולים להקים מדינה, וכן כל יהודי יכול לעלות לא"י, ונמסר המנדט לבריטים שיעזרו לזה, וכמו שכתב האור שמח במכתב הידוע (כתב-עת "הפור" ירושלים, תרפ"ג, גיליון ג) שסר פחד השבועות. אבל עדיין לא ניתן רשות שהיהודים בעצמם יקימו מדינה בפועל. ופעם שנית ביי"ז כסלו תש"ח (המכונה כ"ט בנובמבר 1947), שהיה הסכמת האומות להקים מדינה בפועל ע"י יהודים, ויתבטל המנדט של הבריטים, וזה עוד פקידה חזקה. בכל זה נתבטל גזירת הגלות וג' שבועות.

והסכמה זו היא כבר מוחלטת, ואין בחזרה שלהם שום תוקף לביטול הגאולה, ואין צורך עוד קבלת רשות מהם, וכמו בענין יציאת מצרים, לא היה בחזרה שלהם אחרי שיצאו ממצרים שום תוקף לביטול הגאולה.

השואה והקמת המדינה

ועי' באריכות מה שהבאנו (מאמר "מתי היפה תפלתה דגאולה") מן הגמרא ראש השנה (דף ל"ג ע"ג) שמפורש שאתחלתא דגאולה היתה ע"י הקמת המדינה. וכך איתא בגמ': מלכות, כגון (יחזקאל כ' ג) חי אני נאם ה' [איהם] אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ואף על גב דאמר רב נחמן: כל כי האי ריתחא לירתח קודשא בריך הוא עלן, וליפרוקינן. כיון דבריתחא אמור - אדכורי ריתחא בריש שתא לא מדכרינן נעי לקמן סיבת התנגדות לזה, שלא מושרש הענין, אלא הוראת שעה.

והריתחא שהוזכר כאן הוא השואה. כמפורש ביחזקאל (כ' ל"ג) שיש קיבוץ גליות לארץ העמים למיתה, ואח"כ קיבוץ גליות שנית לארץ ישראל לחיים: והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצתם בם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה: (ל"ה) והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים: (ל"ו) כִּאֲשֶׁר

[1] ויהי מן היום ההוא חצי נערי עשים במלאכה וחצים מחזיקים והרמחים המגנים והקשתות והשרינים והשרים אחרי כל בית יהודה: (ל"ה) הבונים בחומה והנשאים בסבל עמשים באחת ידו עשה במלאכה ואחת מחזקת השלח: (ל"ו) והבונים איש חרבו אסורים על מתניו ובונים והתקע בשופר אצלי

שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך, לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא וקראו עבדו, עבד שקנה נכסים - עבד למי, נכסים למי? והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם.

ג' שבועות

ואומנם גלות פוטר מחיוב כיבוש, וגם אסור לעלות בכת, עד הפקידה.

ולכן בגאולת עזרא היו צריכים רישיון ממלכי אומות, ובלי זה היה בעיה של ג' שבועות שהוזכר בסוף כתובות. אבל אחרי שיש פקידה, כבר לא יכולים לחזור בהם.

וכן אחרי חורבן בית שני י"א שיש בזה ג' שבועות. אולם רק עד שתחפץ, והיינו ע"י פקידה.

כתובות (דף ק"א ע"ב): ורבי זירא? ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוסי ברבי חנינא, דאמר: ג' שבועות הללו למה? אחת, שלא יעלו ישראל (בחומה) [כחומה (ע"י יומא דף ט ע"ג)] ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי.

סוף זמן השבועות

בזמן עזרא

אולם כשיש פקידה, כבר נתבטלו השבועות, כמבואר שם: כבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'.

ורישיון כורש נחשב פקידה, כמ"ש במגילה (דף י"ג ע"ב): מכל מקום קשו קראי אהדדי; כתיב מלאת לבבל, וכתיב לחרבות ירושלים! - אמר רבא: לפקידה בעלמא. והיינו דכתיב כה אמר כרש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים, והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם.

וכן מבואר בגמרא יומא (דף ט ע"ב): ריש לקיש הוי סחי בירדנא, אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא. אמר ליה: אהא סנינא לכו, דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז, אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא - נמשלתם ככסף, שאין רקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו.

ובפשטות מ"ש בימי עזרא, היינו מה שנאמר בתחילת עזרא, שעלו כארבעים ושתיים אלף לא"י, אף שעזרא עצמו לא עלה אלא לאחר שש שנים, כי הפקידה של כורש כבר ביטלה גזירת גלות.

ומה שהוצרכו אח"כ רשות מאחשורוש, זה לא היה מגזירת הגלות, אלא לפי המציאות היו משועבדים לאחשורוש.

ויש לזה כמה סיבות, למה נעשה דווקא ע"י חילונים. ואחד מן הסיבות הטבעיות, משום שהיה התנגדות גדולה מצד שומרי תורה לרבינו עקיבה יוסף שלזינגר שרצה להתחיל תהליך של הקמת מדינה ע"פ תורה [לפני שהתחילה תנועת הציונות החילונית], וממילא לא היה שום אפשרות להקים מדינה ע"י שומרי תורה ומצוות. (וע"ע לקמן, כותרת "הדש אסור מן המורה", צענין רבינו עקיבה יוסף שלזינגר, ואכמ"ל).

ההתנגדות מהרבה גדולי ישראל לקרוא שם גאולה על הקמת המדינה, בא בעיקר כדי שלא להימשך אחרי החילונים.

אולם זה לא סברות ענייניות בעצם הדיון, כי אין להם מקום בשורש הדיון, רק הנהגה של הוראת שעה, אבל בוודאי זה לא פוטר משום מצווה וחיוב שבא ע"י ביטול הגלות. ומי שרוצה לנצל לומר סברות שאנו בגלות כדי לפטור מהרבה מצוות, הוא לא הבין המצב כעת.

וממילא אם ניתן האפשרות, יש חיוב להקים בתי משפט ע"פ תורה, וצבא ע"פ תורה, וכיבוש כל ארץ ישראל [וזה כולל שלא לסגת משום מקום שנכבש], ומשטרה ע"פ תורה, ולהקריב קרבנות, ולבנות בית המקדש. ואין שום פטור בגלל שאנו נמצאים בגלות עמוקה, כי אין גלות במובן זה כעת. (נרוב הדברים כאן מחויבים גם בגלות).

אולם עדיין יש גאולות נוספות שהזכרו ברש"י הנ"ל, היינו בנין ירושלים כולל בנין בית המקדש כמבואר ברש"י (מגילה דף י"ג ע"ב), וכן הקמת מלכות בית דוד. אבל מבחינת הגלות כבר נתבטל בגאולה של קיבוץ גלויות, ויש חיוב כיבוש מלחמה לכבוש כל א"י, אם הדבר ניתן לעשות בפועל.

ביטול ההוראת שעה

כבר כתבנו לעיל שההתנגדות לומר שאנו באתחלתא דגאולה בא מחמת סכנת התחברות עם החילונים ולימוד מעשיהם, אבל לא משורש הענין, כי כל הנהגת הקב"ה בדורינו מראים שאנו בתהליכי הגאולה.

אולם היום שהציונות החילונית מתנגדת למושג של כיבוש א"י ולהרבה ענייני בטחון, ומתחברת עם ערבים רוצחים ומחבלים, התמיכה בארץ ישראל הוא כבר לא סיבה להימשך אחרי החילונים. [יש דברים אחרים שמביא לידי התחברות לחילונים, אבל לא הידיעה שאנו בתהליכי הגאולה].

ואדרבה מה שמבינים שאנו בתהליכי הגאולה מביא לידי מצוות של הכנה לבנין בית המקדש והקרבת קרבנות, וזה נותן תשוקה גדולה לעבודת ה'. וא"כ נשתנה כל הענין וכל ההוראת שעה שהיתה פעם להתנגד לידיעה שאנו בתהליכי הגאולה, מחמת סכנת קילקול, היום דווקא זה מביא לידי אמונה וחשק לקיים מצוות התורה.

נשפטי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן אשפט אתכם נאם אדני ה': (ל) והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסרת הברית: (מ) וברותי מכם המרדים והפושעים בי מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבוא וידעתם כי אני ה'.

והפורקן היינו הגאולה שהוזכר כאן שבא אחרי השואה, הוא הקמת המדינה, שבא ע"י שני שלבים. השלב הראשון הסכמת האומות ב"ז כסלו תשי"ח, דומיא דרשות פרעה לשלח בני ישראל. והשניה ה' אייר תשי"ח ע"י הקמת המדינה, וחוק השבות הוא בפועל שכל יהודי יכול לבוא לא"י. ויש בזה "יציאה מכל הארצות" המוזכר בברכות (ק"י ע"ג) עה"פ (ימיה כג, ז) הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם.

וממילא למעשה נתבטלה גזירת הגלות, וזה בכלל גאולה מן הגלות שהוזכר ברש"י מגילה שהיא ברכת קיבוץ גלויות שבא בכח גדול ע"י הקמת המדינה. וכבר נתקיים כמה פעמים עד שתחפץ, ונתבטלו ג' השבועות.

דעות נוספות בביטול השבועות

וישיבת רבינו הלל מקולומיא זצ"ל ועוד הרבה מגדולי ישראל, שכבר מזמן נתבטלו ג' שבועות, משום שהגוים לא קיימו חלקם שלא ישעבדו ישראל יותר מדאי, וזה ע"פ השו"ע (יו"ד סי' ל"ו סעי' ז): שנים שנשבעו לעשות דבר אחד, ועבר אחד מהם על השבועה, השני פטור, ואינו צריך התרה.

וכן שיטת האבני נזר (יו"ד סי' ס"ק מה) שכל השבועות הם לא ענין של הלכה. וכן לא הובאו בפוסקים הראשונים. וכן ע"י בקריינא דאיגרתא ממרן רבי ישראל יעקב קניבסקי (ס"ה) שלא שייך היום ג' שבועות.

הישועות הגדולות בזמנינו

מלחמת ששת הימים (כ"ז אייר, עד ז' סיון ה'תשכ"ז) והישועות הגדולות וכיבוש ירושלים המזרחית והר הבית ויהודה ושומרון וסיני, נתן חיזוק עצום לתהליכי הגאולה.

וממילא זה מחייב שמירת כל התורה שניתן לשמור, כולל כיבוש א"י.

הקמת המדינה ע"י חילונים, וההתנגדות של גדולי ישראל

ומה שנעשה המדינה ע"י חילונים, וחלקם עוקרי הדת, אין זה סתירה לגאולה. וכמו שכבר הבאנו בכמה מאמרים הפסוקים ביחזקאל (טו, מפסוק ו' ולק"ה) שעם ישראל יכבוש את ארץ ישראל ע"י אנשים שדומים בהנהגותיהם לאנשי סדום [ע"י בזה במאמר מהות המדינה ע"פ נבואת יחזקאל, נמצא באתר ברית יצחק, ובאוצר החכמה "ברית יצחק ארץ הקודש והגאולה"].

"חדש אסור מן התורה"

מקור הענין

ידועה האימרה של החתם סופר שלחם נגד הרפורמים והניאולוגים למיניהם, כשבאו לעשות איזה שינוי ביהדות, אף שזה עצמו עדיין לא ממש נגד ההלכה, אבל הוא ראה שזה מביא לידי קלקולים גדולים והריסת הדת, על כן לא הסכים בשום שינוי בהנהגה, והשתמש בסיסמה של "חדש אסור מן התורה בכל מקום" [הסיסמה לקוח מן הדיון שאסור לאכול לחם מתבואה החדשה, עד סוף ט"ז בניסן].

תכלת זהר הבית

וייש שרוצים להשתמש בסיסמה זו גם כדי לבטל מצוות מן התורה שנתחדש אפשרות קיומם, כדוגמת תכלת שנתחדש בדורינו (אריגמן קפה קוליס, פורפול, מוקס טרינקולוס), ויש על זה ראיות ברורות, אולם מחמת הכלל של סכנה שיעשו דברים חדשים, מבטלים זה. יש שאומרים במפורש שזה הסיבה, כמו הגאון ר' מנדל שפרן שליט"א שכתב (הסכמה לספר "משעיר") שאף שהתכלת הוא בוודאות מוחלטת, מ"מ אין להשתמש בו מחמת גזירת קלקולים ביהדות. אלא אם נחרבו הקהילות ונבנו אחרים במקומם, אז ניתן לחדש מצוות שלא היו נהוגים. [סיפר לי יהודי ששאל את הג"ר מנדל שפרן מה אומר על עליה להר הבית. והשיב לו, תראה התשובה שלי בספר משיכיר, ואותו תשובה שייך גם בנושא זה. והיינו שמבחינת הלכה אין בעיה לעלות להר הבית, אלא מחמת סכנה לקלקולים אין לעלות, אלא אם ח"ו יחרבו קהילות הקודש ויבנו מחדש]. ויש שמחפשים סברות רחוקות מאוד לפסול את התכלת, אבל סברות מסוג כזה לא היו משתמשים בשום דבר אחר, כמו בכשרות ובהלי' שבת, ורק בגלל שזה דבר חדש מחפשים מתחת הקרקע למצוא פסול.

הכוונה נגד עוקרי הדת, ולא בשביל לעקור

מצוות

אולם הדבר נסתר לגמרי מדבר החת"ס בעצמו, שלא התכוון לכלל שלו אלא במקום שיש רפורמים שבדעתם ע"י החדש להגיע לעזיבת הדת. אבל במקום שרוצים לחדש מצווה שלא היה אפשרות קיומו, אדרבה, החת"ס נכנס לעובי הקורה כדי לקיים זה.

הקרבת קרבנות בזמן הזה

והראייה לזה, מדברי התשובה שלו (וי"ד סי' ילו) בענין הקרבת קרבנות בזמן הזה, שהגר"ע איגר שאל אותו אם יתן מושל ירושלים רשות לבנות מזבח ולהקריב קרבנות אם צריך לעשות כן, והעלה כמה בעיות כמו יוחסי כהונה וטומאה ושקלים. והחת"ס העלה שלכל דבר יש עצה להקריב, עכ"פ לקרבן פסח שאי"צ לשקלים. [י"א שגם קרבן תמיד אפשר להקריב, ואפשר לזכות לציבור את הכסף. ואכמ"ל].

ועכ"פ רואים שהחת"ס לא חשש כלל לטענה של "חדש אסור מן התורה" בהקרבת קרבנות לפני ביאת המשיח, כי בענין קיום מצוות לא אומרים זה.

ישוב ארץ ישראל

ולהלכה למעשה ראינו הגאון ר' עקיבה יוסף שלזינגר זצ"ל חתן הגאון הקדוש ר' הלל מקולומיא, שהיה בהונגריה ראש הלוחמים נגד הרפורמים והניאולוגים ומשכילים למיניהם, וכתב ספר "לב העברי" על צוואת החת"ס בענין זה, והוא זה שעלה לארץ ישראל בשנת תר"ל והקים את החקלאות ושמירה צבאית לזה, ולקיים מצוות התלויות בארץ תרומות ומעשרות ושביעית, והיה לו תכנית להקים מדינה ע"פ תורה, לפני שהציונות החילונית הגיעה, וגם חשב לעשות השתדלות להקרבת קרבנות.

ולכאורה קשה עליו, הרי הוא זה שהלך בדרכו של החת"ס ללחום מלחמת חרמה נגד כל דבר חדש, איך עלה בדעתו לחדש חקלאות בארץ ישראל ולהקים צבא ועוד הרבה דברים שלא היו מורגלים, הרי דברים אלו לא נהגו מקודם.

אלא ודאי, שלא אמר החת"ס הסיסמה שלו ש"חדש אסור מן התורה" אלא במקום שזה ללחום נגד מהרסי דת. אבל להקים הדת, אדרבה, תמך מאוד לעשות דברים לקיים הדת, אף שזה דברים שלא היו מורגלים.

התנגדות למצוות שנתאפשר קיומם,
הוא סתירה לכל מושג של גאולה

בברכת הלבנה אומרים וללבנה אמר שתתחדש, עטרת תפארת לעמוסי בטן, שהם עתידים להתחדש כמותה. מה הענין של להתחדש כמותה? הכוונה שצריך לקיים כל מצוות התורה, כולל כל המצוות שנתחדש אפשרות קיומם, ובזה אדם נעשה חדש ונתחדש. ומי שמתנגד לזה, ממילא מתנגד לכל מושג של גאולה.

ההקדמה לכל התורה

ובזה מבואר רש"י הראשון של התורה, שכתב אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מה'חדש הזה לכם (שמות י"ג, ט), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל.

וייש להקשות, אם כבר רש"י מעלה בדעתו שהיה מקום להתחיל התורה ממקום אחר, למה דוקא מה'חדש הזה לכם, הרי לכאורה יותר טוב להקשות שהיה צריך להתחיל מאנכי, ולא יהיה לך, שהקב"ה בעצמו דיבר, וזה יסוד של כל התורה.

ונראה לומר שענין של החדש הזה לכם הוא התחדשות, ולשנות ההנהגה שהיה מקודם, ואם לא מקבלים הכלל הזה, לא יעזור גם אנכי ולא יהיה לך, כי הרי נצטוו לעזוב את העבודה זרה שהיו מורגלים במצרים, וכן שאר התורה שנתחדש החיוב, ותמיד יש קושי לשנות. ומשום זה

וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר וכיום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. והייתי מתמיה מאוד, איך יתכן שמגדולי תלמידי חכמים שמדקדקים בכל דבר, מחפשים היתרים שלא עלה על הדעת להתיר במקום אחר. עד ששמעתי, שאחד מגדולי הרבנים שלא ניחא ליה כלל להתיר, אבל טען מכיוון שכבר נהגו כך, אי אפשר לומר מפורש שאסור, ורק כתב בלשון פושר לא להתיר ולא לאסור. ובזה מובן גם שאר ההיתרים התמוהים, שבאמת עיקר ההיתר משום שכך נהגו וקשה לשנות, ורק צריך לתלות באיזה דבר, אף שאין לזה שום מקום. ויותר גרוע מן ההיתר של העגל.

מה שיוצא לנו מכל זה, שההנהגה שלא לשנות ממה שהורגלו, ולתלות בטעות באימרה של חדש אסור מן התורה, או חיפוש היתרים שאין בהם ממש, מביא לידי להתיר גם עבודה זרה, וזה מעבר לביטול כל מצוות התורה הקשורים לגאולה.

המסקנא

יפוד הגאולה מחויבים לבדוק כל נושא, אף שזה דבר חדש, ולקיימם, כמו שציווה לנו הקב"ה בתורתו. וכמו שהוצרכו להתחדש בגאולת מצרים, כך גם בתוך תהליכי הגאולה שאנו נמצאים בתוכו. ואין העיקר מצד הנסים, אלא מצד שיצאנו מכל הארצות, וזה יסוד של שביעי של פסח שהוא החג של יום השביעי של יציאת מצרים, ואין העיקר מצד הנסים, כמו שבת שהוא יום השביעי למעשה בראשית. ויציאת מצרים הוא יסוד של חידוש כניסה לקבלת עול מלכות שמים, וכן הגאולה של עכשיו הוא חיוב לקבלת עול של כל חלקי התורה, ואין להשתמש בתירוץ שאנו בגלות ולא מתחייבים רק מה שהיה נהוג בגלות. ובזה יתקיים מה שאומרים בברכת הלבנה וללבנה אמר שתתחדש, עטרת תפארת לעמוסי בטן, שהם עתידים להתחדש כמותה, ולפאר ליצורם על שם כבוד מלכותו.

רש"י שואל שצריך להתחיל בהחדש הזה לכם, שאדם צריך לקבל על עצמו לחדש ההנהגה שלו, וזה הקדמה לכל התורה, ובלי זה אין כלל מקום גם לאיסור עבודה זרה.

חטא העגל

ובאמת הנקודה של הקושי לשנות מה שהיו מורגלים, היה יסוד של חטא העגל. ע"י בזה בכוזרי (מאמר א ס"י נ"ה) שהיו מורגלים לעבוד צורות ככל העמים, וכשנאסר עליהם עבודה זרה, חיפשו היתר לעבוד הקב"ה דרך צורה, וכיוונו שהקב"ה דבק בעגל, וחשבו שע"י עבודת העגל עובדים הקב"ה, ע"י"ש באריכות. ובקיצור, הקושי לשנות ההרגל, מביא לידי חיפוש היתרים גם לעבודה זרה, ולא יעזור גילוי הקב"ה באנכי ולא יהיה לך, אם אין מוכנות להתחדש. ועל כן שואל רש"י מכח הפסוק החדש הזה לכם, שיש בה חמשה מילים של התחדשות, החדש הזה לכם **ראש חדשים ראשון** הוא לכם לחדשי השנה.

הפאות מהודו

ובאמת קרה דבר כזה בדורינו, בענין הפאות של הודו שהם תקרובת ע"ז, כמו שהוכיח מרן הגאון ר' יוסף שלום אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות מ"ג ס"י ק"ט), והגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א, (תשובות והנהגות ח"ה ס"י רס). ויש איסור גמור לחבוש אותם, גם במקום שאין בעיה של איסור פריצות, כגון בביתה, או לרווקה שנשרו שערותיה, וצריכה להסיר אפילו בשוק (תשו"ק חמד ברכות דף י"ט ע"ב נ"ג חמ"ו).

וביררתי הנושא, וראיתי שיש רבנים שמחפשים היתרים תמוהים ביותר (ע"י במאמר ברייתו יצחק תקרובת ע"ז, נמלא באור החכמה, בעיקר בסוף הספר ברייתו יצחק נשים, ובמאמר דחיית היתרים של פאות מהודו). וההיתר של אנשי העגל כמו שהסביר הכוזרי, הוא הרבה יותר טוב ממה שגררו היתרים מתחת הקרקע להתיר את הפאות. ואנו סובלים מחטא העגל עד עצם היום הזה, כמו שאמרו חז"ל בסנהדרין (דף ק"ג ע"ב): אמר רבי יצחק: אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים

נכתב בעזרה"ת ע"י מוריניו הרב שליט"א

כ"ז ניסן תשפ"ב, זיו"ל עש"ק פרשת בא תשפ"ה, פה עיה"ק ירושלים ת"ז

ניתן להשיג את הגליונות גם באתר 'ברייתו יצחק'
וכן בדואר אלקטרוני TALMIDIM2@GMAIL.COM